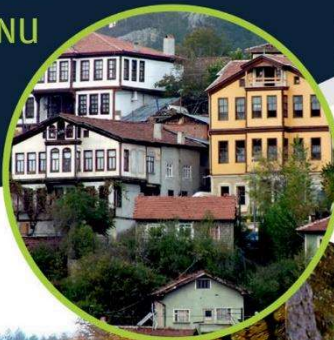

KASTAMONU UNIVERSITY

Tourism Faculty

1 INTERNATIONAL SUSTAINABLE TOURISM CONGRESS

November 23-25, 2017 | KASTAMONU

PROCEEDINGS BOOK

1ST INTERNATIONAL SUSTAINABLE TOURISM CONGRESS

NOVEMBER 23-25, 2017
KASTAMONU / TURKEY

PROCEEDINGS BOOK

Faculty of Tourism
Kastamonu University

2017

1ST INTERNATIONAL SUSTAINABLE TOURISM CONGRESS

Typesetting

Assoc. Prof. Kutay OKTAY
Res. Assist. Emrah YAŞARSOY
Alperen Fethi KAYNAŞ
Hamitcan SÖNMEZ

Cover Design

Ramazan YAŞAR

ISBN: 978-605-4697-14-4

Date of Issue: December 29th, 2017

Congress Web Page: <http://www.stc17.com/?lang=en>

Facebook : <https://www.facebook.com/SustainableTourismCongress/>

Contact

Kastamonu University, Tourism Faculty
Kuzeykent Campus 37100, Kastamonu / TURKEY

E-mail : turizm@kastamonu.edu.tr

Web : <http://turizm.kastamonu.edu.tr/index.php>

Phone Number: +90 (366) 280 37 00 – 37 38

Note: Any scientific and financial responsibility in this book are under the responsibility of authors.

Executive Committee

Congress Honorary Board

Prof. Dr. Seyit Aydın – Rector of Kastamonu University

Congress Executive Committee

Prof. Dr. Saim Ateş – President of the Executive Committee of the Congress
Kastamonu University

Assoc. Prof. Kutay Oktay – Kastamonu University

Assist. Prof. Dr. İrfan Mısırlı – Kastamonu University

Assist. Prof. Canan Tanrısever Yiğit – Kastamonu University

Assist. Prof. Muharrem Avcı – Kastamonu University

Assist. Prof. Aydoğan Aydoğdu – Kastamonu University

Assist. Prof. Dr. Çetin Akkuş – Kastamonu University

Assist. Prof. Dr. Gülizar Akkuş – Kastamonu University

Res. Assist. Hüseyin Pamukçu – Kastamonu University

Res. Assist. Emrah Yaşarsoy – Kastamonu University

Res. Assist. Dilara Eylül Koç – Kastamonu University

Lec. Hanife Erdoğan – Kastamonu University

Scientific Committee

Prof. Dr. Abdullah Karaman – Selçuk University

Prof. Dr. Ercan Sırakaya Türk – University of South Carolina

Prof. Dr. Levent Altınay – Oxford Brookes University

Prof. Dr. Zeynep Aslan – Nevşehir Hacı Bektaş Veli University

Prof. Dr. Köbögön Atışev – Kirghizistan Economy University

Prof. Dr. Cevdet Avcıkurt – Balıkesir University

Prof. Dr. Tevhit Ayengin – Çanakkale 18 Mart University

Prof. Dr. Orhan Batman – Sakarya University

Prof. Dr. Kemal Birdir – Mersin University

Prof. Dr. Düriye Bozok – Balıkesir University

Prof. Dr. Ahmet Vecdi Can – Sakarya University

Prof. Dr. Bermet Curupova – Kirghizistan Economy University

Prof. Dr. Kahraman Çatı – Düzce University

Prof. Dr. Şenol Çavuş – Adnan Menderes University

Prof. Dr. Cihan Çobanoğlu – University Of South Florida

Prof. Dr. Arslanbek Çormonov – Kyrgyzstan Tourism Academy

Prof. Dr. Canıl Çuburova – Kirghizistan Economy University

Prof. Dr. Cengiz Demir – İzmir Katip Çelebi University

Prof. Dr. Füsun İstanbullu Dinçer – İstanbul University

Prof. Dr. Mithat Zeki Dinçer – İstanbul University

Prof. Dr. Necdet Hacıoğlu – Balıkesir University

Prof. Dr. Muhsin Halis – Kocaeli University

Prof. Dr. Azize Tunç Hassan – Gazi University

Prof. Dr. Hatem El-Gohary – Birmingham City University

Prof. Dr. Sabreen J. Abd El Jalil – Minia University

Prof. Dr. Nüzhet Kahraman – İstanbul Ticaret University

Prof. Dr. Kurtuluş Karamustafa – Erciyes University

Prof. Dr. İzzet Kılınç – Düzce University

Prof. Dr. İsmail Kızılırmak – İstanbul University

Prof. Dr. Nilüfer Koçak – Dokuz Eylül University

Prof. Dr. Salih Kuşluvan – İstanbul Medeniyet University

Prof. Dr. Derman Küçükaltan – İstanbul Arel University

Prof. Dr. Galimkair Mutanof – Alfarabi Kazakhstan National University

Prof. Dr. Şuayip Özdemir – Afyon Kocatepe University

Prof. Dr. Yüksel Öztürk – Gazi University

Prof. Dr. Cusup Pirimbaev – Kirghizistan – Turkey Manas University

Prof. Dr. Tamara Ratz – Kodolányi János University

Prof. Dr. Asım Saldamlı – İstanbul Nişantaşı University

Prof. Dr. Yaşar Sarı – Eskişehir Osmangazi University

Prof. Dr. Mehmet Sarıışık – Sakarya University

Prof. Dr. Svetlana Sırbard – Bişkek Finance and Economy University

Prof. Dr. Mustafa Tepeci – Celal Bayar University

Prof. Dr. Muharrem Tuna – Gazi University

Prof. Dr. Ahmet Tayfun – Gazi University

Prof. Dr. Adnan Türksoy – Ege University

Prof. Dr. Ş. Ualihanova – Kazakhstan Kökçeta Pedagogy University

Prof. Dr. Öcal Usta – Dokuz Eylül University

Prof. Dr. Mehmet Selami Yıldız – Düzce University

Prof. Dr. Beykan Çizel – Akdeniz University

Prof. Dr. Atilla Akbaba – İzmir Katip Çelebi University

Prof. Dr. Ali Orhan Akova – İstanbul University

Prof. Dr. Ahmet Büyükşalvarcı – Necmettin Erbakan University

Assoc. Prof. Dr. Elena Abenova – Kazakhstan Economy University

Assoc. Prof. Dr. Hüseyin Altay – Mustafa Kemal University

Assoc. Prof. Dr. Sarsena Amancolova – Doğu Kazakistan Milli University

Assoc. Prof. Dr. Lütfi Atay – Çanakkale 18 Mart University

Assoc. Prof. Dr. Burhan Aydemir – Balıkesir University

Assoc. Prof. Dr. Yusuf Aymankuy – Balıkesir University

Assoc. Prof. Dr. Ahmet Baytok – Afyon Kocatepe University

Assoc. Prof. Dr. Bahadır Bilalov – Azerbaijan Tourism Institute

Assoc. Prof. Dr. Gülcamal Caparova – Kazakhstan Turan Astana University

Assoc. Prof. Dr. Mariyaş Cubanova – Kazakhstan International Relations University

Assoc. Prof. Dr. Gürel Çetin – İstanbul University

Assoc. Prof. Dr. Temirbek Çoduraev – Kirghizistan Arabaev University

Assoc. Prof. Dr. Osman Eralp Çolakoğlu – Adnan Menderes University

Assoc. Prof. Dr. Murat Doğdubay – Balıkesir University

Assoc. Prof. Dr. V. Rüya Ehtiyar – Akdeniz University

Assoc. Prof. Dr. Oktay Emir – Anadolu University

Assoc. Prof. Dr. Barış Erdem – Kirghizistan – Turkey Manas University

Assoc. Prof. Dr. İbrahim Giritlioğlu – Gaziantep University

Assoc. Prof. Dr. Bilgehan Gülcan – Gazi University

Assoc. Prof. Dr. Şakir Görmüş – Sakarya University

Assoc. Prof. Dr. M. Oğuzhan İlban – Balıkesir University

Assoc. Prof. Dr. Tatyana İmangulova – Kazakhstan Tourism and Sport University

Assoc. Prof. Dr. Burhan Kılıç – Muğla Sıtkı Koçman University

Assoc. Prof. Dr. Özlem Köroğlu – Balıkesir University

Assoc. Prof. Dr. Ahmet Köroğlu – Balıkesir University

Assoc. Prof. Dr. Sabır Macitov – Kazakhstan Kökçeta Pedagogy University

Assoc. Prof. Dr. Binali Mamoev – Kazakhstan Foreign Languages and Carrier University

Assoc. Prof. Dr. Önder Met – Balıkesir University

Assoc. Prof. Dr. Ardok Muhammediyeva – East Kazakhstan National Doğu University

Assoc. Prof. Dr. Kutay Oktay – Kastamonu University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Akif Öncü – Düzce University

Assoc. Prof. Dr. Selami Özcan – Yalova University

Assoc. Prof. Dr. Zafer Öter – İzmir Katip Çelebi University

Assoc. Prof. Dr. Emrah Özkul – Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Zülfigarlı Muharrem Paşa – Azerbaijan Tourism Institute

Assoc. Prof. Dr. Elbeyi Pelit – Afyon Kocatepe University

Assoc. Prof. Dr. Mustafa Sandıkcı – Afyon Kocatepe University

Assoc. Prof. Dr. Hasan Hüseyin Soybalı – Afyon Kocatepe University

Assoc. Prof. Dr. Rahman Temizkan – Osmangazi University

Assoc. Prof. Dr. Murat Çuhadar – Suleyman Demirel University

Assoc. Prof. Dr. Cafer Topaloğlu – Muğla Sıtkı Koçman University

Assoc. Prof. Dr. Oğuz Türkay – Sakarya University

Assoc. Prof. Dr. Şafak Ünüvar – Selçuk University

Assoc. Prof. Dr. Ali Yaylı – Gazi University

Assoc. Prof. Dr. İrfan Yazıcıoğlu – Gazi University

Assoc. Prof. Dr. Burhanettin Zengin – Sakarya University

Assoc. Prof. Dr. Gül Güneş – Selçuk University

Assoc. Prof. Dr. Özlem Güzel – Akdeniz University

Assoc. Prof. Dr. Gökçe Yüksek – Anadolu University

Assoc. Prof. Dr. Çağıl Hale Özel – Anadolu University

Assoc. Prof. Dr. Erdal Arlı – Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Şevki Ulama – Sakarya University

Assoc. Prof. Dr. Medet Yolal – Anadolu University

Assoc. Prof. Dr. Perihan Paksoy Çavuşoğlu – Beykent University

Assoc. Prof. Dr. Sebahattin Karaman – Balıkesir University

Assist. Prof. Dr. Uğur Akdu – Gümüşhane University

Assist. Prof. Dr. Aysu Altaş – Aksaray University

Assist. Prof. Dr. Ali Avan – Afyon Kocatepe University

Assist. Prof. Dr. Muharrem Avcı – Kastamonu University

Assist. Prof. Dr. Aydoğan Aydoğdu – Kastamonu University

Assist. Prof. Dr. Gül Erkol Bayram – Sinop University

Assist. Prof. Dr. Yasin Bilim – Necmettin Erbakan University

Assist. Prof. Dr. İsmail Çalık – Gümüşhane University

Assist. Prof. Dr. Sabri Çelik – Afyon Kocatepe University

Assist. Prof. Dr. Şehnaz Demirkol – İstanbul University

Assist. Prof. Dr. Müge Hendek Ertop – Kastamonu University

Assist. Prof. Dr. Ali Fidan – Karadeniz Technical University

Assist. Prof. Dr. İbrahim Hakkı Kaynak – Necmettin Erbakan University

Assist. Prof. Dr. Gonca Kılıç – Afyon Kocatepe University

Assist. Prof. Dr. Ömer Lütfü Met – Balıkesir University

Assist. Prof. Dr. İrfan Mısırlı – Kastamonu University

Assist. Prof. Dr. Özgür Özer – Necmettin Erbakan University

Assist. Prof. Dr. Asuman Pekiyan – Afyon Kocatepe University

Assist. Prof. Dr. Davood El Jahwari – University Of South Carolina

Assist. Prof. Dr. Ümit Sormaz – Necmettin Erbakan University

Assist. Prof. Dr. Özlem Altunöz Sürücü – Sinop University

Assist. Prof. Dr. Canan Tanrısever Yiğit – Kastamonu University

Assist. Prof. Dr. Ömer Akgün Tekin – Süleyman Demirel University

Assist. Prof. Dr. Bakyt Turdumambetov – Kirghizistan – Turkey Manas University

Assist. Prof. Dr. Erkan Akgöz – Kirghizistan – Turkey Manas University

Assist. Prof. Dr. Bilal Yalçın – Gümüşhane University

Assist. Prof. Dr. Özcan Zorlu – Afyon Kocatepe University

Assist. Prof. Dr. Gülizar Akkuş – Kastamonu University

Assist. Prof. Dr. Çetin Akkuş – Kastamonu University

Assist. Prof. Dr. Cenk Murat Koçođlu – Karabük University

Assist. Prof. Dr. Mehmet Akbıyık – Harran University

Assist. Prof. Dr. İsmail Gümüş – Sakarya University

Assist. Prof. Dr. İnci Oya Coşkun – Anadolu University

Assist. Prof. Dr. Emre Ozan Aksöz – Anadolu University

Assist. Prof. Dr. Pembe Gül Çakır – Anadolu University

Assist. Prof. Dr. Nurettin Ayaz – Karabük University

Assist. Prof. Dr. Lütü Mustafa Şen – Sakarya University

Assist. Prof. Dr. Muammer Bezirgan – Balıkesir University

Assist. Prof. Dr. Reyhan Arslan Ayazlar – Muğla University

Assist. Prof. Dr. Hilmi Rafet Yüncü – Anadolu University

Assist. Prof. Dr. Aybuke Ceyhun Sezgin – Gazi University

Assist. Prof. Dr. Ali Turan Bayram – Sinop University

Dr. Mohamed Battour – Malaya University

Dr. Hamira Zamani-Farahani – Astiaj Tourism Research and Colsultancy Center

Secretariat

Res. Assist. Emrah YAŞARSOY – Kastamonu University

Lec. Hanife ERDOĞAN – Kastamonu University

DOĞAL KAYNAKLAR ÇERÇEVESİNDE TÜRK TURİZMDE REKABET EDEBİLİRLİK

Doç. Dr. Şaban ESEN

Bartın Üniversitesi

İktisat ve İdari Bilimler Fakültesi

sabanesen@bartin.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Hande UYAR OĞUZ

Bartın Üniversitesi

İktisat ve İdari Bilimler Fakültesi

handeuyar@bartin.edu.tr

Özet

Dünya Turizm Örgütü (WTO-World Travel Organisation) verilerine göre, son birkaç yıl haricinde, dünyada en fazla turizm geliri elde eden ve en fazla ziyaret edilen ülkeler sıralamasında Türkiye ilk on ülke arasında yer almaktadır. Turizm sektöründe elde edilen bu başarı, turizmde rekabet edebilirlik açısından gösterilebilmiş midir? Maalesef Türkiye, rekabet edebilirlik açısından bu başarıyı gösterememiştir. Dünya Ekonomik Formu (WEF-World Economic Forum)'nun her yıl düzenli olarak yayınladığı raporda Türkiye, Seyahat ve Turizmde Rekabet İndeksi sıralamasında (TTCI-Travel and Tourism Competitiveness Index), 2017 yılı için , 7,00 tam puan üzerinden 4,14 puan ile 136 ülke arasından 44'üncü olabilmektedir. Geçmiş yıllarla kıyaslandığında bir iyileşme gözükmeyle birlikte, Türkiye bu sıralamada istenen noktada değildir.

Bu çalışma ile Türkiye'nin en alt sıralamalarda olduğu Seyahat ve Turizmde Rekabet İndeksinde 14 alt kriterden yine Türkiye'nin en düşük ortalamalardan biri olan (3,0 puan ile 70. sıra) doğal kaynaklar konusunda neden alt sıralarda olduğu incelenerek geliştirilmesi yönünde öneriler sunulacaktır. Bu bağlamda çalışma ikincil veriler kullanılarak hazırlanmış nitel bir araştırmadır. Yapılan araştırma sonucunda ülkeler ile ilgili verilerin elde edilmesinde daha objektif bilgilere ihtiyaç olduğu, ülkemizin sahip olduğu zengin flora ve faunanın bölge ya da destinasyonlarda kurulacak doğa müzeleri ve herbaryumlarla tespiti ve turizm amaçlı sergilenmesi gerektiği ve ülkemizde korunan alanların sayısının artırılması gerektiği sonuçlarına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Rekabet Edebilirlik, Doğal ve Kültürel Kaynaklar.

COMPETITIVENESS IN TURKISH TOURISM WITHIN FRAMEWORK OF NATURAL RESOURCES

Abstract

According to the World Tourism Organization (WTO), apart from the last few years, Turkey is among the top ten countries with the highest number of tourism income and the highest number of visited countries in the world. Can this success achieved in the tourism sector be demonstrated in terms of competitiveness in tourism? Unfortunately, Turkey has not demonstrated this success in terms of competitiveness. The World Economic Forum (WEF-World Economic Forum) regularly publishes the annual report on Turkey, the TTCI-Travel and Tourism Competitiveness Index, in 2017, It was 44th out of 136 countries with 4.14 points over the full score of 7.00. Although there seems to be an improvement in comparison with past years, Turkey is not the desired spot in this order.

The aim of this study is to examine the reasons for the lower ranking of natural resources (3.0 points to 70th rank), which is one of Turkey's lowest averages, from the 14 sub-criteria in the Competitiveness in Travel and Tourism Index. . In this context, this study is a qualitative research using secondary data. As a result of the study, it is necessary to obtain more objective information about the data of the countries, the rich flora and fauna that our country has to possess must be exhibited for the purpose of tourism and tourism with nature herbs and herbarium to be established in the region or destinations and the number of protected areas in our country has to be increased.

Keywords: Tourism, Competitiveness, Natural and Cultural Resources.

1.GİRİŞ

Turizm, döviz girdisini artırıcı ve istihdam yaratıcı özellikleriyle ulusal ekonomiye katkıda bulunan, uluslararası kültürel ve toplumsal iletişimi sağlayıcı ve bütünleştirici etkisi ile Dünya barışının korunmasında büyük payı olan bir sektördür. Son yıllarda, Türkiye ekonomisinin de vazgeçilmez temel taşlarından birisi olan ve ülke kalkınmasında lokomotif görevi üstlenen turizm sektörü; ödemeler dengesi, dış ticaret açığı, enflasyon ve işsizliğe çare arayan Türkiye’de, hükümetlerin üzerinde önemle durduğu bir alandır. Bu bağlamda; Türkiye’de turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri 1940’lardan sonra fark edilmeye başlanmış ve planlı kalkınma döneminin başladığı 1963 yılından 1980’li yıllara kadar zamanla gelişme eğilimi göstermiştir. Türkiye’ye yönelik yabancı turizm talebinin Dünya ortalamasının üstünde olduğu 1980 yılı sonrası ise ülke turizmi için bir dönüm noktası olmuştur. Turizm; bu yıllardan sonra ekonomik, sosyal ve çevresel yönleri ile birlikte bir bütün olarak ele alınmaya başlanmıştır. Çünkü, Türkiye’de elde edilen sayısal büyüklüklerin, sahip olunan doğal ve tarihi zenginliklerin karşılığı olmadığı görülmüştür. Bunun için gerekli olan yasal düzenlemeler hızla tamamlanarak, turizm teşvik kanunları çıkartılmış, vergi ve gümrük indirimleri ile özel döviz tahsisleri getirilmiştir. Bu paragraf calismanin icerigi ile direkt iliskili degil, cikarilmali!

Türkiye’de, iyi bir rekabet politikası belirlenerek, bunun etkili bir şekilde uygulanması durumunda, çok daha fazla döviz girdisi elde edilmesi mümkündür. Çünkü ülkenin sahip olduğu doğal ve kültürel değerlerin potansiyeli oldukça yüksektir. Her ne kadar bu potansiyelin büyük bir kısmı turizm amaçlı kullanılıyor olmasa da, rekabet gücü açısından diğer destinasyonlara karşı karşılaştırmalı bir üstünlük sağlayacağı bir gerçektir.

Turizm olayı, bir ülkenin sahip olduğu doğal kaynakların varlığı ile gerçekleşir. Dolayısıyla turizm faaliyetlerinin gerçekleşmesindeki en önemli unsur doğal çevrenin bugünden yarına varlığından hiçbir şey kaybetmeden, bozulmadan aktarılabilmesidir. Bu bağlamda devletlerin ve sektörde faaliyet gösteren işletmelerin alacakları birtakım önlemler ile çevresel sürdürülebilirliği sağlamaları mümkün olacaktır (Uyar, 2012: 62).

Dünya Ekonomik Forumunun Turizmde Rekabet Edebilirlik İndeksi kriterlerinden biri olan sürdürülebilir turizm ve çevre ülkeler için rekabet gücünü arttıran önemli bir niteliksel faktör olmuştur. Öyle ki turizm sektörü; doğal varlıkların sergilendiği güzellikler, dinlenme, sağlık spor, bilim ve eğlence faaliyetleri için uygun ortamlardır (Dindar, 2002). Ülkelerin sahip olduğu doğal kaynaklar sektör için en önemli çekim faktörlerinin başında gelmektedir. Doğal kaynaklarla birlikte tesisler ve bu doğal kaynakların turizm sektörü için kullanılabilir hale dönüştürülmesinin ise çevresel etkiler yarattığı bilinen bir gerçektir.

Türkiye’nin turizm alanındaki rekabetçi güçlerinin nelerden oluştuğunun belirlenmesi ve karşılaştırmalı üstünlüklerin rekabetçi üstünlüklere dönüştürülmesi, ülkenin turizmden elde edeceği ekonomik faydayı arttıracaktır. Bu ise ülkenin sahip olduğu doğal kaynakların uzun vadede doğru ve etkin kullanımı ile gerçekleşebilir. Doğal kaynaklar turizmin vazgeçilmez ve turizm faaliyetlerinin başlamasına neden olan en önemli kaynakların başında gelmektedir. Bu bağlamda bir ülkenin turizm sektörü için kullanılabilir zengin doğal kaynaklara sahip olması önemli bir rekabet şansı elde etmesi anlamına gelmektedir. Örneğin Dünya’nın en çok turist çeken ülkelerinin başında gelen Amerika Birleşik Devletleri, sahip olduğu doğal kaynakları turistik ürün haline getirebilme konusundaki başarısından dolayı diğer ülkelere göre rekabetçi üstünlük sağlamıştır.

Bu çalışmada Türkiye’nin her yıl yayınlanan Dünya Ekonomik Forumu Seyahat ve Turizmde Rekabet Edebilirlik İndeksinde, en alt sıralarda olduğu Doğal Kaynaklar alt başlığında üst sıralarda bulunması gereken ülkelere biri olması gerekirken neden en alt sıralarda olduğu incelenecek, bu indekste üst sıralarda yer alabilmenin yolları araştırılacaktır.

Tablo 1: Turizm ve Seyahat Rekabet İndeksi

DESTEKLEYİCİ ORTAM	İş Ortamı ve Çevresi
	Emniyet ve Güvenlik
	Sağlık ve Hijyen
	BİT Hazırlığı
T&T POLİTİKALARI VE ŞARTLARIN UYGUNLUĞU	Seyahat ve Turizmin Önceliklendirilmesi
	Uluslararası Açıklık
	Fiyat Rekabetçilği
	Çevresel Sürdürülebilirlik
ALTYAPI	Hava Ulaştırma Altyapısı
	Turist Hizmet Altyapısı
	Yer ve Liman Altyapısı
DOĞAL ve KÜLTÜREL KAYNAKLAR	Doğal Kaynaklar
	Kültürel Kaynaklar

Seyahat ve Turizmde rekabet indeksine göre ülkeler dört ayrı konuda değerlendirilmektedir. Bunlar; destekleyici ortam, Seyahat ve Turizm Politikaları ve Şartların Uygunluğu, Altyapı ile Doğal ve Kültürel Kaynaklardır. Türkiye'nin Seyahat ve Turizmde rekabetçilik sıralaması incelendiğinde 44. Sırada olduğu görülmektedir.

Tablo 2: T&T Rekabetçilik Sıralaması 2017

Ülke	Sıra	Puan	2015'e göre durum
İspanya	1	5.43	0
Fransa	2	5.32	0
Almanya	3	5.28	0
Japonya	4	5.26	5
İngiltere	5	5.20	0
ABD	6	5.12	-2
Avustralya	7	5.10	0
İtalya	8	4.99	0
Kanada	9	4.97	1
İsviçre	10	4.94	-4
Türkiye	44	4.14	0

Dünya Ekonomik Formu'nun (DEF) Seyahat ve Turizmde Rekabet İndeksine göre Türkiye 2017 yılında 7 tam puan üzerinden yapılan sıralamada Türkiye 4.14 ortalama ile, 14 konu başlığından hiç birinde ilk üçe dahi girememiştir.

Tablo 3: Seyahat ve Turizmde Rekabet Endeksine Göre Türkiye

KATEGORİ 136/44 (Yıl 2017)	SIRLAMA /136	PUAN (1-7)
1. İş ortamı/çevresi	63	4.5
2. Emniyet ve güvenlik	116	4.1
3. Sağlık ve hijyen	64	5.4
4. İnsan kaynakları ve işgücü piyasası	94	4.3
5. BİT hazırlığı	72	4.3
6. Seyahat ve turizmin önceliklendirilmesi	87	4.3
7. Uluslararası şeffaflık	50	3.9
8. Fiyat rekabetçiliği	70	4.9
9. Çevresel sürdürülebilirlik	112	3.7
10. Hava ulaştırma altyapısı	14	4.7
11. Yer ve liman altyapısı	54	3.5
12. Turist hizmet altyapısı	42	4.7
13. Doğal Kaynaklar	70	3.0
14. Kültürel kaynaklar ve iş seyahati	16	4.1

14 konu başlığından 13'üncüsü doğal kaynaklar ve 14'üncüsü kültürel kaynakları konu almaktadır. Yukarıdaki tablo incelendiğinde 139 ülkenin değerlendirildiği indekste Türkiye Doğal Kaynaklar konu başlığında 3.0 puanla 70.Kültürel Kaynaklar konu başlığında ise 54,1 puanla 16. sırada yer almaktadır.

2. DOĞAL KAYNAKLARLA REKABET EDEBİLİRLİK:

Michael Porter'ın Elmas Modelinde yer alan Faktör koşulları kaynağa dayalı faktörler ile kullanıma dayalı faktörler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kaynağa dayalı faktörler tarihsel, kültürel, doğanın kendisine ait madensel, tarımsal ve ormansal kaynaklardır. Bu kaynaklar doğada doğal olarak bulunurlar. Turist gözüyle değerlendirildiğinde faktör koşulları, turisti o bölge ya da destinasyona iten fiziksel, tarihsel, kültürel ve rekreasyonel kaynaklardır. Bu kaynaklar turistin seyahat kararı almasındaki en önemli etmenlerdir. Ülkelerin çaba sarf etmesine gerek kalmadığı, ülkede kendiliğinden var olan bu doğal kaynaklar rekabet gücü oluşturmada doğrudan etkilidirler (Uyar, 2012:67)

Kullanıma dayalı faktörler sonradan insan eliyle yapılmış olan faktörlerdir. Porter rekabet gücü oluşturmada etkili olan bu faktörleri; beşeri faktörler, ve alt fiziki kaynaklar, bilgi kaynakları, sermaye kaynakları ve altyapı olarak beş grupta sınıflandırmıştır (Porter, 1990:74-75). Bu faktörlere turizm sektöründe istihdam edilen kalifiye istihdam sayısı, çalışma saatleri, iş ahlakı, altyapı olanakları, konaklama tesisleri, ulaşım ağı vb. örnek verilebilir.

Beş ayrı gruba ayrılan bu faktörler her ülke ya da bölge için farklı özellik gösterir. Bu da, rekabet şeklini ve içeriğini dolayısıyla da rekabet gücünü etkiler. Dünyadaki birçok turizm ülkesi, ya yeterli üretim faktörüne sahip değildir ya da elindeki kaynakları etkin ve verimli kullanamamaktadır. Sonuç olarak, destinasyonların rekabetçi güçleri birbirinden farklı ve değişik özellikler gösterir. Burada önemli olan üretim faktörlerinin niceliksel olarak arttırmak değil, mevcutların etkin ve sürdürülebilir olmasını sağlamaktır (Bahar ve Kozak, 2005).

Örneğin, Türkiye ve Singapur faktör koşulları yani rekabet koşulları açısından farklı iki ülkedir. Türkiye zengin fiziksel, kültürel ve tarihsel varlıklara sahip olmasına karşın bu varlıklarının turizm sektöründe kullanılmasına yönelik sürdürdüğü faaliyetler yetersizdir. Singapur ise turizm açısından Türkiye'ye göre yeterli miktarda kaynağa sahip olmamasına rağmen elindeki etkin bir şekilde kullanarak bazı faktör koşulları açısından önemli derecede fark atmıştır. Özellikle otel ve havayolu hizmetinde ortaya koyduğu imaj ve ün Singapur'un rekabetçi olmasını sağlamıştır (Uyar,2012: 69).

Özet olarak denilebilir ki, yeterli faktör donatımına sahip olmayan ülkeler, mevcut kaynaklarının şeklini, kullanım biçimini değiştirerek ya da ürün segmentini zenginleştirerek olumsuz gibi görünen bir durumu fırsata çevirebilmektedirler.

Dünya Ekonomik Forumu tarafından Seyahat ve Turizmde Rekabet İndeksinde incelenen 136 ülkenin Doğal Kaynaklar alt başlığı altında ise beş konu üzerinden değerlendirildiği görülmektedir. Bunlar; Ülkelerin Miras Listesinde sahip oldukları alan sayısı, ülkede toplam bilinen tür, korunan alanlar, doğal turizme olan talep ve bu unsurların çekiciliği konularındadır.

Tablo 4: T&T Rekabetçilik İndeksi Doğal Kaynaklar Kategorisi Türkiye Sıralaması

Sıra	ÜLKE	Puan (1-7)	BAŞLIKLAR (Türkiye)	2007	2017
1	Brezilya	6.13	DOĞAL KAYNAKLAR (3.00)	47 *	70
2	Meksika	5.63	Doğal Miras Listesindeki Alan Sayısı	21	46
3	Costa Rika	5.43	Toplam bilinen tür	-	65
4	Peru	5.27	Korunan Alanlar	99	135
5	Çin	5.25	Doğal turizme olan talep (0-100)	-	27
6	Avustralya	5.21	Doğal unsurların çekiciliği	-	69
7	Tayland	4.95	Karbondioksit Zararı	70	-
8	Tanzanya	4.93	Eko sistemlerle ilgili Yürütülen Faaliyetler	68	-
9	İspanya	4.91			
10	ABD	4.90	* 2007 yılı T&T Rekabet İndeksinde Doğal ve Kültürel Kaynaklar olarak değerlendirilmiştir.		
81	Türkiye	3.00			

Seyahat ve Turizmde Rekabet İndeksi, (13. Sırada) incelendiğinde Doğal Kaynaklar başlığı altında incelenen değerlerin çevresel çekicilik sayısı ölçütü olarak alınmaktadır. Seyahat edenlerin doğal kaynaklara erişebilirliği, doğal çevreye zarar vermeden ulaşılabilmesi, doğal çevrenin bozulmamış olması, gelecek nesillere bırakılabilmesi için gerekli tedbirlerin alınmış olması destinasyona olan ilgiyi arttıracak ve sürdürülebilir turizm kapsamında destinasyonun doğal kaynaklar başlığı altında üst sıralarda yer almasına yardımcı olacaktır.

T&T Rekabetçilik İndeksi Doğal Kaynaklar Kategorisinde yer alan ilk beş ülkenin Türkiye ile kıyaslanması ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 5: T&T Rekabetçilik İndeksi Ülkeler arası Kıyaslama (Doğal Kaynaklar)

T&T REKABETÇİLİK İNDEKSİ	Türkiye		Brezilya		Meksika		Costa Rika		Peru	
	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan
DOĞAL KAYNAKLAR	70	3.00	1.	6.1	2	5.6	3	5.4	4	5.3
Doğal Miras Listesindeki Alan Sayısı	46	1	7	7	8	7	19	3	19	3
Toplam bilinen tür	65	577	1	3287	9	1988	22	1269	3	2824
Korunan Alanlar	135	0.2	25	28.4	85	12.9	30	27.4	19	31.4
Doğal turizme olan talep (0-100)	27	42	4	86	11	60	2	93	26	43
Doğal unsurların çekiciliği	69	5.1	60	5.2	16	6.1	2	6.6	34	5.7

2.1. Doğal Miras Listesindeki Alan Sayısı

2017 yılı itibarıyla Dünya genelinde UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kayıtlı 1073 kültürel ve doğal varlık bulunmaktadır olup bunların 832 tanesi kültürel, 206 tanesi doğal, 35 tanesi ise karma (kültürel/doğal) varlıktır. Her yıl gerçekleşen Dünya Miras Komitesi toplantıları ile bu sayı artmaktadır. Ülkemizin, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altında yürüttüğü çalışmalar neticesinde bugüne kadar UNESCO Dünya Miras Listesi'ne 17 adet varlığımızın alınması sağlanmıştır. Bu varlıklardan; Doğal varlık olarak ise, Bakanlık kayıtlarında 2 adet doğal kaynak görünüyor iken, WT&T raporlarında bu sayı 1 adet olarak görülmektedir.

Dünya Miras geçici listemizde bulunan 2 karma (kültürel/doğal), 2 doğal ve 76 kültürel toplamda 71 adet varlığımızın acilen Dünya Miras Listesine alınması gerekmektedir. Çünkü bu varlıklarımız gerek mimari, estetik ve kültürel, gerekse sosyal ve felsefi özellikleri bünyelerinde bulunduran varlıklarımızdır. Geçmişten günümüze birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Anadolu topraklarının sahip olduğu bu zengin kültürel ve doğal kaynakların Dünya Mirası olarak koruma altına alınması, ülkemizin turizmde rekabet indeksinde üst sıralara taşınması açısından önemli bir fırsattır.

2.2. Toplam Bilinen Tür Sayısı

T&T Rekabet Edebilirlik İndeksi toplam bilinen tür sayısı ile ilgili olarak ülkede bulunan toplam memeli, kuş ve amfibi sayısını dikkate almaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de bilinen toplam tür sayısı 577 iken, Brezilya’da bu sayı 3287 dir. Brezilyan bilinen tür sayısı açısından en zengin ülke konumundadır. Bilimsel çalışmalarda Türkiye’nin özellikle flora açısından çok daha zengin olduğu ifade edilmesine rağmen, resmi kayıtlardaki rakamlar bunu doğrulamamaktadır. Örneğin Zigana Geçidi (2032) ve Zigana Dağı silsilesi Karadeniz İklimi ile Doğu Anadolu ikliminin geçiş noktasındadır. Bölgede tilki, karaca, kurt, çakal, kirpi, yaban kedisi, tavşan, porsuk, gelincik, yaban domuzu, Bozayı, vaşak, karaca, kaya sansarı, kör fare, çulluk, bildircin, cüce baykuş, doğan, ağaçkakan, puhu kuşu, şahin, kuzgun, peçeli baykuş, kırlangıç, kumru, guguk, ibibik, saka, kızıl gerdan, baştankara, kiraz kuşu, ala karga ve tespit edilmeyi bekleyen onlarca yerli ve göçmen kuş türü mevcut olup kayıt altına alınmayı beklemektedir. Bunun yanında Zigana Dağları ve çevresi 100’den fazla kelebek türünü bünyesinde barındırmakta olup bilinir olmayı beklemektedir. Ülkemizin sahip olduğu zengin flora ve fauna kaynaklarının tespit edilerek, bu kaynakların bulunduğu yerlerde oluşturulacak doğa müzeleri ve herbaryumlarda (bitki müzeleri) sergilenmesi turizm açısından önem taşımaktadır.

2.3. Toplam Korunan Alanlar

Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerler olup, anıt, ağaç, mağara vb. tabiat varlığı olarak tanımlanmaktadır. Milli Parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiat koruma alanları, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanlar korunan alan olarak tanımlanmaktadır. Korunan alanlar, çevresel, kültürel veya buna benzer sahip olduğu değerlerden dolayı koruma altına alınmış alanlardır (www.csb.gov.tr). IUCN (Protected Areas and World Heritage Programme) tarafından da 1994 yılında benimsenmiş olan daha geniş tanımını yapmak gerekirse, "korunan alan; biyolojik çeşitliliğin, doğal ve ortak kültürel varlıkların korunması ve bakımı için özellikle ayrılmış ve yasal ve diğer etkin yöntemlerle yönetilen karasal ve/veya sulak bir alandır (www.iucn.org). IUCN'nin 2008 yılında güncellenen tanımına göre korunan alan: Doğanın ve ilişkili ekosistem servisleri / hizmetleri ve kültürel değerlerin uzun vadeli korunması amacıyla açıkça tanımlanmış coğrafi sınırları olan, tanınmış, adanmışlık içeren ve yasal veya diğer etkin yöntemlerle yönetilen alandır.

Korunan alan kavramı akıllara korunmayan alanlar kavramını da getirmektedir. Doğal alanlar yalnızca korunan alanlardan oluşmamaktadır. Bununla birlikte korunan alanların dışındaki doğal alanların korunması için çaba sarfedilmeyeceği anlamına da gelmemektedir. Korunan alan kavramı ile birinci öncelikle korunması önem arz eden alanlar ifade edilmektedir (Taze,2008:32).

WT&T Rekabet Edebilirlik İndeksine göre toplam korunan alanlar kara ve deniz alanlarının toplamından oluşmaktadır. Birleşmiş 12 mile kadar olan kıyı alanları da Milletler Deniz Kanunu tarafından korunan alanlar ilan edilmiştir. Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN)’nin tanımladığı üzere korunan alanlar (deniz, karasal, tatlı su), doğanın uzun süreli korunmasını sağlamak için yasal veya diğer etkili araçlar vasıtasıyla tanımlanmış, tahsis edilmiş ve yönetilen coğrafi alanlardır. Bu indekse yalnızca ulusal olarak belirlenmiş korunan alanlar dahil edilmiştir. Belirlenen statü ilgili mevzuat ya da ortak uygulama uyarınca yetkilendirilmiş bir kuruluş tarafından belirlenen koruma alanlarını ifade etmektedir. Bu kuruluşun korunan alanlar ile ilgili tespitinde amaç yalnızca biyo çeşitliliğin korunması ve bu çeşitliliğin sürdürülebilir kılınması olmalıdır (T&T Index,2017:360).

Orman Milli Parklar Genel Müdürlüğünün verilerine göre Türkiye, tarihi ve sosyal açılarından olduğu gibi biyolojik çeşitlilik açısından da bir köprü ve kavşak noktası olarak yeryüzündeki 37 ayrı bitki coğrafyası bölgesinden üçünün (Avrupa-Sibirya, Akdeniz ve İran- Turan) kesiştiği coğrafya olması nedeniyle zengin bir biyolojik çeşitliliğe sahiptir. Ayrıca dünyada acil koruma altına alınması gereken biyolojik çeşitlilik açısından zengin 34 sıcak noktadan üçü de (Kafkasya, Akdeniz, İran- Anadolu) Türkiye'de bulunuyor. Bu özelliği ile Türkiye, Çin ve Güney Afrika ile birlikte, sınırları içinde üç sıcak barındıran üç ülkeden biri olan, Türkiye, endemik türleri ile kendi kuşağında biyolojik çeşitlilik açısından en önemli ülkelerden biridir.

WT&T rakamlarına göre Türkiye'de toplam korunan alanların oranı %2 ile 136 ülke arasında en düşük 135. ülke konumundadır. Bu oran gerçekten çok düşük bir orandır. Dolayısıyla bu kadar zengin bir coğrafyaya sahip olan Türkiye'nin T&T indeksinde en düşük sırada alması düşündürücüdür.

Ülkemizde yasal olarak koruma altına alınmış, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiat koruma alanları, uluslararası öneme sahip sulak alanlar, yaban hayatı geliştirme sahaları, muhafaza ormanları, özel çevre koruma alanları, tohum bahçeleri, gen koruma sahaları olmak üzere birçok alan bulunmaktadır.

Korunan alanların, doğa ve biyolojik çeşitliliğin korunması, ziyaretler sebebiyle ekonomiye olan katkısı yanında sağlık, eğitim, temiz hava, su ile turizm konusunda sağladıkları pek çok yarar vardır. Korunan alan oranı ülke yüz ölçümünün yaklaşık %7 sine karşılık gelen 5.647.568 hektardır. Bu korunan alanlar içerisinde orman ekosistemleri toplamı ülke yüzölçümünün %2,5'ine karşılık gelen 2 milyon hektardır. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin 2011-2020 yılları temel hedefi, karasal ve iç su alanlarının en az %17'si, kıyı ve deniz alanlarının en az %10'unun korunan alanlar sistemine entegre edilmesidir. Ulusal Biyo çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planına göre Türkiye'deki orman ekosistemlerinin yarısından fazlası tahrip edilmiştir.

2.4. Doğal Turizme Olan Talep:

Bu gösterge plajlar, Macera ve Aşırı Dalış, Balık Tutma, Doğa Gezintisi, Sörf, Su Sporları, Kış Sporları, Hayvan Bakımı, Korunan Alanlar ve Sürdürülebilir ve Kırsal Turizmle ilgili faaliyetleri içermektedir. Burada gerçekleştirilen değerlendirme, her bir ülkenin turizmle ilgili ulaşılabilir olan yukarıda belirtilen faaliyetlerle ilgili sahip olduğu çekicilikler ve turistik aktivitelere dayanmaktadır. Toplamda 3,818,000 anahtar kelime başta İngilizce, İspanyolca, Fransızca, İtalyanca, Almanca, Portekizce, Rusça, Japonca ve Çince olmak üzere dokuz farklı dilde taranmıştır (T&T Index,2017:360). Görüldüğü üzere WT&T Rekabet İndeksinde sadece bu dokuz dilde hazırlanan veriler dikkate alınmıştır.

2.5. Doğal Unsurların Çekiciliği:

WT&T Rekabet İndeksi burada yaptığı değerlendirmede ise uluslararası turistlerin ülkenizi (parklar, plajlar, dağlar, vahşi yaşam gibi) hangi doğal varlıklar için ziyaret ettiği konusundaki değerlendirmeleri içermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'nin Rekabet Edebilirlik İndeksinde alt sıralarda olmasının nedenleri indeksin alt unsurları detaylı bir şekilde incelendiğinde görülebilir. Türkiye'nin bu alt unsurlardan en alt sıralarda olduğu konu başlıklarından biri ise Doğal Kaynaklar (2017 yılına göre 70.sırada) dır.

Bilindiği üzere turizmin fiziksel çevre üzerindeki etkisi olduğu kadar; insanoğlunun yaşamı için önemli olan doğal kaynaklar üzerinde de etkisi bulunmaktadır. Doğal kaynaklar kısaca doğada bulunan ve insan ihtiyaçlarını giderebilecek bir şekilde kullanılabilen varlıkların tümü olarak nitelendirilebilir. Daha geniş anlamda ise tarım için kullanılan topraklar, bitki ve hayvanlar, petrol, kömür, inşaatlarda kullanılan taşlar, yerleşme alanları, yollar, tesisler, hava ve güneş ışınları gibi insan ve çevresini etkileyen tüm faktörler doğal kaynaklar terimi içinde yer almaktadır.

Doğal kaynakların turizm ile olan ilişkisi iki boyutta incelenebilir. Bunlardan ilki doğal kaynakların turizm faaliyetleri için kullanılabilmesi ile turizmin doğal kaynaklar üzerindeki etkisidir. Hiç şüphesiz doğa ve doğada bulunan kaynaklar turizmin hızlı bir şekilde büyümesindeki en önemli öğedir. Öyle ki, turistik bir destinasyonun iklimi, orman kaynakları, bitki örtüsü, coğrafi yapısı, manzara güzelliği ve yaban hayatı turizmin gelişiminde önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmada 2017 yılı WT&T Rekabet İndeksinde Türkiye'nin en alt sıralarda olduğu doğal kaynaklar konusu ele alınmıştır. WT&T İndeksi (2017) ülkelerin Doğal Kaynaklarla rekabet edebilirliği konusunu doğal miras listesindeki alan sayısı, toplam bilinen tür, korunan alanlar, doğal turizme olan talep ve doğal unsurların çekiciliği başlıklarıyla değerlendirmiştir. Buna göre Türkiye doğal miras Listesindeki Alan Sayısında 46., Toplam bilinen tür sayısında 65., korunan alanlarda 135., doğal turizme olan talep konusunda 27. ve doğal unsurların çekiciliği konusunda ise 69. Sıradadır.

2017 Yılı WT&T İndeksinde yukarıdaki konu başlıkları üzerindeki ülke değerlendirmeleri birtakım kriterlere dayanılarak gerçekleştirilmiştir. Örneğin doğal turizme olan talep konusunda yalnızca 9 dilde internet üzerinden yapılan taramalar dikkate alınmıştır. Dolayısıyla indeks verilerinin ne kadar sağlıklı veriler içerdiği düşündürücüdür. Ülkeler ile ilgili verilerin elde edilmesinde daha objektif bilgilere ihtiyaç vardır.

Bununla birlikte ülkemiz gerek coğrafi yapısı gerekse iklimi açısından önemli bir konumda olan ülkedir. Ancak zengin flora ve fauna kaynaklarının tespiti, kayıt altına alınması, korunması ve sürdürülebilir turizm bağlamında etkin kullanılması ile ilgili yeterli çalışmaların yürütülmediği görülmektedir. Bu sebeple WT&T Rekabet İndeksinde alt sıralarda olduğumuz söylenebilir. Ülkemizin sahip olduğu zengin flora ve faunanın bölge ya da destinasyonlarda kurulacak doğa müzeleri ve herbaryumlarla tespiti ve turizm amaçlı sergilenmesi sağlanabilir.

Ülkemizde yasal olarak koruma altına alınmış, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiat koruma alanları gibi birçok alan bulunmaktadır. Ancak korunan alanlar ülke yüz ölçümünün yaklaşık %7 sine karşılık gelen 5.647.568 hektardır. Bu korunan alanlar içerisinde orman ekosistemleri toplamı ülke yüzölçümünün %2,5'ine karşılık gelen 2 milyon hektardır. Bu korunan alanlar içerisinde orman ekosistemleri toplamı ülke yüzölçümünün %2,5'ine karşılık gelen 2 milyon hektardır. Bu rakamlar bize ülkemizde korunan alanların çok düşük bir yüzölçümünde olduğu göstermektedir. Bilindiği üzere Brezilya T&T Rekabet İndeksi Korunan Alanlar konusunda ilk sıradadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri ise Brezilya'da doğayı korumanın kutsal sayılmasıdır. Bu bağlamda korunan alanların sayının artırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Bahar, O., Kozak, M., (2005), Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Turizm ve Rekabet Edebilirlik, Ankara.

Dindar, M., (2002), Turizm ve Çevre İlişkileri, II. Turizm Şurası Bildirileri, Turizm Bakanlığı, Ankara.

Uyar, H. (2012), Konaklama Sektörünün Rekabet Edebilirlik Açısından İncelenmesi: Antalya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

Esen, Ş., Uyar, H., (2012), Examining the Competitive Structure of Turkish Tourism Industry in Comparison with Dioman Model, Science Direct, s:5.

Porter, M., (1990), Competitive Advantage of Nations, Macmillan Inc., Newyork, USA.

Taze, F., (2008) ,Korunan Alanların Hukuksal Statüsü , Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

www.csb.gov.tr

<https://www.weforum.org/reports/the-travel-tourism-competitiveness-report-2017>